

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 28 listopada 2023 r.

Poz. 10612

UCHWAŁA NR LV/429/2023 RADY MIEJSKIEJ RAKONIEWIC

z dnia 22 listopada 2023 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami gminy Rakoniewice na lata 2023-2026”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40 ze zm.) w związku z art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zm.), po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, Rada Miejska Rakoniewic uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami gminy Rakoniewice na lata 2023-2026” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Rakoniewic.

§ 3. 1. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady
(-) Krzysztof Krawczyk

Załącznik do uchwały Nr LV/429/2023
Rady Miejskiej Rakoniewic
z dnia 22 listopada 2023 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY RAKONIEWICE NA LATA 2023 - 2026

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.	9
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	11
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	15
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	15
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	15
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	16
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.	16
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	17
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	18
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego.....	18
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.....	20
5.2.3. Strategia rozwoju turystyki województwa wielkopolskiego.....	23
5.2.4. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	25
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	26
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	26
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	29
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	38
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	39
6.5. Zabytki archeologiczne.....	41
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	42

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	42
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	42
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	47
7. Dziedzictwo niematerialne.....	49
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	50
8.1. Uwarunkowania wynikające z „Lokalnego programu rewitalizacji gminy Rakoniewice na lata 2017-2023”.....	50
8.2. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	51
8.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	54
8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	57
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestrów zabytków.....	58
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	63
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	65
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	65
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	66
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	67
11.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.....	68
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	71
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	72
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	73

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami gminy Rakoniewice na lata 2023-2026* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejscowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Rakoniewice na lata 2019-2022* przyjętego Uchwałą Nr XXIII/162/2012 Rady Miejskiej w Rakoniewicach z dnia 4 października 2012 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Rakoniewice znajduje się w zachodniej części województwa wielkopolskiego, w odległości ok. 60 km od Poznania. Posiada status gminy miejsko-wiejskiej i stanowi jedną z pięciu gmin tworzących powiat grodziski, położoną w odległości ok. 12 km na południe od jego stolicy, Grodziska Wielkopolskiego. Usytuowana jest w południowo-zachodniej części powiatu, zajmując 31,25 % jego powierzchni. Ośrodkiem administracyjnym gminy jest miasto Rakoniewice, o powierzchni 3,4 km², usytuowane we wschodniej części gminy, rozlokowane wzdłuż drogi krajowej nr 32 Poznań - Zielona Góra. Gmina Rakoniewice do 1975 r. stanowiła część powiatu wolsztyńskiego, natomiast w latach 1975-1998 administracyjnie należała do ówczesnego województwa poznańskiego.

Gmina graniczy z siedmioma jednostkami samorządowymi, należącymi do trzech powiatów:

- od północy z gminą Nowy Tomyśl, w powiecie nowotomyskim,

- od zachodu z gminą Siedlec, w powiecie wolsztyńskim,
- od południowego – zachodu z gminą Wolsztyn, powiat wolsztyński,
- od południa z gminą Przemęt, w powiecie wolsztyńskim,
- od wschodu z gminami Kamieniec i Wielichowo, w powiecie grodziskim,
- od północnego – wschodu z gminą Grodzisk Wielkopolski, w powiecie grodziskim.

Gmina Rakoniewice jest obszarowo największą w powiecie, zajmuje powierzchnię 201,15 km². W jej granicach znajduje się 25 wsi sołeckich: Adolfowo, Blinek, Błońsko, Cegielsko, Drzymałowo, Elźbieciny, Głodno, Gnin, Gola, Goźdźcin, Jabłonna, Komorówko, Kuźnica Zbąska, Łąkie, Łąkie Nowe, Narożniki, Rakoniewice Wieś, Rataje, Rostarzewo, Ruchocice, Stodolsko, Tarnowa, Terespol, Wioska, Wola Jabłońska, obejmujących 35 miejscowości. Gmina, według danych GUS za 2017 r., zamieszkiwana jest przez 13150 mieszkańców, z których ponad 3.500 osiedlonych jest w Rakoniewicach. Gęstość zaludnienia gminy wynosi 65 M/km².

Użytki rolne zajmują 52% powierzchni gminy, użytki leśne z przewagą lasów sosnowych stanowią 40% i jest to współczynnik znacznie wyższy od średniej wojewódzkiej wynoszącej 26% i średniej krajowej - 29,2%, tereny zurbanizowane zajmują około 5,5%, zaś grunty pod wodami 1,1% jej powierzchni. Część obszaru gminy objęto ochroną przyrodniczą, ustanawiając dwa obszary specjalnej ochrony w ramach europejskiej sieci NATURA 2000: ochrony ptaków - "Wielki Łęg Obrzański" obejmujący tereny siedmiu gmin, w tym 1022,43 ha zajmuje w gminie Rakoniewice oraz ochrony siedliska przyrodniczego - "Barłoźnia Wolsztyńska", która stanowi fragment lasu sosnowego wraz z podmokłą, zatorfioną niecką - miejsce występowania traszki grzebieniastej i strzebli błotnej (maleńka ryba z rodziny karpowatych) - przylegający na terenie gminy swoją zachodnią częścią do DW 305.

Gmina spełnia oprócz rolniczej również funkcje turystyczno-rekreacyjne.

Sieć osadniczą łączą drogi gminne dł. 158 km i powiatowe – trzynaście odcinków o długości ok. 74 km. Przez tereny gminne przebiegają również drogi: odcinek DK nr 32 o łącznej długości 14,6 km oraz dwa odcinki dróg wojewódzkich nr 305 i 312 o długości 10 km. Gminę przecina także linia kolejowa nr 357 relacji Wolsztyn – Poznań.

Według podziału fizyczno-geograficznego Polski Jerzego Kondrackiego, obszar gminy położony jest w granicach prowincji Niżu Środkowopolskiego, makroregionu Pojezierza Wielkopolskiego, w obrębie mezoregionu Pojezierze

Poznańskie. Rzeźba terenu, warunki geologiczne i glebowe zostały ukształtowane podczas zlodowacenia bałtyckiego. Południową strefę obszaru gminy tworzy szeroki pas nizin nadobrzezańskich (60-65 m n.p.m.), będący częścią Pradoliny Warty-Odry. Północna strefa to płaski obszar zwany zandrem nowotomyskim z dominacją piaszczystych równin i wypłukanych w zandrach rynien. Część wschodnia gminy leży na wale Lwówecko – Rakoniewickim, stanowiącym wysoczyznę morenową falistą. Obszar gminy jest ubogi w wody powierzchniowe, cały obszar leży w dorzeczu rzeki Obry. Największym zbiornikiem wodnym wśród kilku tutaj występujących jest Jezioro Kuźnickie o powierzchni 79,8 ha, położone w zachodniej części gminy, będące wraz z otaczającymi terenami leśnymi atrakcyjnym miejscem wypoczynku. Przez gminę przepływa naturalnie meandrująca rzeka Dojca, prawobrzeżny dopływ Północnego Kanału Obry, w której dolinie występują wydmy paraboliczne i torfowiska z charakterystyczną dla takich obszarów florą i fauną, w tym chronioną.

Na terenie Gminy Rakoniewice występują udokumentowane złoża węgla brunatnego, jednakże na podstawie wykonanych w południowo-wschodniej części gminy odwiertów uznano je jako pozabilansowe i wyłączono z ewentualnej eksploatacji. Występują także udokumentowane złoża gazu ziemnego „Ruchoćice” - eksploatacyjne i „Czarna Wieś” – przewidziane do eksploatacji, oraz złoża ropy naftowej, które z uwagi na ograniczone ilości zasobów i ich jakość mają znaczenie lokalne. Na całym obszarze gminy zostały zbadane i udokumentowane złoża torfowe. Występują także surowce pospolite – kruszywo naturalne na północ i zachód od Rakoniewic - kopalnie okresowo czynne, skąd czerpane są głównie piaski drobnoziarniste, oraz surowce ilaste ceramiki budowlanej w trzech udokumentowanych złożach: Rakoniewice, Rostarzewo I i II oraz Józefin, w których eksploatacja kopalin została zaniechana.

Rakoniewice znajdują się na historycznym, średniowiecznym szlaku handlowym prowadzącym z Poznania w kierunku Saksonii i Dolnego Śląska. Teren zajmowany przez miasto był wówczas słabo zaludniony. Dokumenty źródłowe sięgają 1252 r. i dotyczą nadania przez księcia wielkopolskiego Bolesława Pobożnego wsi Rakoniewice komesowi Raczonowi, za jego zasługi w odzyskaniu grodów Zbąszyń i Drezdenko. Według dokumentów źródłowych oprócz Rakoniewic najstarszą metrykę posiadają miejscowości: Jabłonna, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1288 r., Ruchoćice wymieniane są w dokumencie z 1357 r Rostarzewo dawniej Rzeszotarzewo wspomniane jest

w roku 1379, a w latach 1752 —1934 r. funkcjonowało na prawach miejskich, zaś Tarnowa wzmiankowana jest w roku 1380. Pierwsza wzmianka o wsi Gnin pochodzi z 1395 r., a Kuźnica Zbąska dawniej Hamernia Borujaska – znana z wytopu żelaza z rudy darniowej - wzmiankowana jest w dokumencie z 1456 r., obok niej powstała w XVIII w. osada olęderska.

W 1334 r. dziedzicem Rakoniewic jest Jakób z Rakoniewic, a w 1419 r. niejaki Wierzbęta. Proboszcz i parafia w Rakoniewicach są wzmiankowane w 1407 r. W 1607 r. odnotowano, że kościół parafialny był we władaniu protestantów, a pastorem luterańskim był Bartłomiej Crosius. W dawnym zborze ewangelickim z 1763 r. mieści się obecnie Wielkopolskie Muzeum Pożarnictwa, dokumentujące tradycje i historię straży. Obok wsi Rakoniewice, w 1662 roku zostało założone miasto na „surowym korzeniu” przez wojewodę poznańskiego Krzysztofa Grzymułtowskiego herbu Nieczuja, którego nazwa „Polski Freystadt” ustąpiła z czasem pierwotnej nazwie Rakoniewice. Przywilej lokacyjny został wystawiony przez króla Jana Kazimierza 24 lutego 1662 r. Rozkwit miasta w XVII i XVIII wieku związany jest z osiedlaniem się tutaj osadników protestantów i dysydentów religijnych – w tym Braci Czeskich, już od 2 poł. XVI w., którym sprzyjali ówczesni właściciele dóbr rakoniewickich – Ossowscy. Miasto stało się wówczas ośrodkiem rzemieślniczo-handlowym. „Potop szwedzki” z lat 1655-60 to okres walk partyzanckich, którym dowodził Krzysztof Żegocki z Rostarzewa, późniejszy wojewoda inowrocławski i biskup chełmiński. Miasto było ponownie lokowane w 1696 r., gdy dziedzicem Rakoniewic był Maciej Radomicki. Przywilej lokacyjny zatwierdził po raz drugi król August I w 1727 r. Miasto zostało złupione w 1705 r. przez wojska szwedzkie, a w roku 1708 strawił je pożar. W roku 1729 miasto przechodzi w posiadanie Jerzego Felicjana Sapiechy, starosty z Wilkowa. II rozbiór Polski w 1793 r. rozpoczął okres zaboru pruskiego, który, pominąwszy lata 1807-1815 istnienia Księstwa Warszawskiego, trwał do 1919 r. W 1831 r. Rakoniewice oddzielono od majątku i oddano władzy pruskiej. W 1835 r. dobra rakoniewickie rodzina Zakrzewskich sprzedała Florentynie i Marcelemu Czarnieckim, których potomkowie władali majątkiem do wybuchu II wojny światowej. W latach 1832 - 1849 Rakoniewice słynęły z handlu pijawkami zakrojonego na skalę międzynarodową. Na przełomie XIX i XX w., wraz z rozwojem przemysłu i uzyskaniem na początku XX w. przez Rakoniewice połączeń kolejowych, w mieście zbudowano wiele obiektów przemysłowych i użyteczności publicznej. 17 listopada 1927 r. wybuchł w centrum miasta pożar, który zniszczył 9 budynków z podcieniami w historycznej zabudowie rynku, po

jego zachodniej stronie.

Warto dodać, iż na terenie gminy występują miejscowości związane z biografią znanych osób, np. w latach 1869 - 1872 w Rakoniewicach swą pierwszą praktykę lekarską prowadził bakteriolog dr Robert Koch, odkrywca prątka gruźlicy uhonorowany Nagrodą Nobla. Z Gminą Rakoniewice związana jest postać Michała Drzymały, którego działania i wóz cyrkowy, jako miejsce zamieszkania po odmowie przez władze pruskie wydania pozwolenia na wybudowanie domu, stały się symbolem chłopskiego oporu wobec zaborcy i walki o polskość. W latach 1910 - 1928 Drzymała mieszkał w Cegielsku koło Rostarzewa. We wsi Głodno urodził się 14 grudnia 1888 r. Carl Welkisch – niemiecki mistyk. Obecnie o wielokulturowości tych terenów świadczą pozostałości po cmentarzach ewangelickich, znajdujące się w wielu miejscowościach, ostatnio kilka z nich – Gola, Głodno, Stodolsko, Rostarzewo - zostało uporządkowanych i oznaczonych pamiątkowymi tablicami .

W 1918 roku mieszkańcy gminy walczyli i ginęli w szeregach powstańczych zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego, w wyniku którego omawiane tereny włączono do odrodzonego państwa polskiego. Okres międzywojenny to ponownie czas rozwoju przerwany wybuchem II wojny światowej, kiedy to szerzyły się aresztowania, egzekucje, wywózki do obozów koncentracyjnych, wysiedlenia. Podczas hitlerowskiej okupacji życie straciło prawie 200 mieszkańców gminy, których upamiętniają, tak, jak inne postaci i wydarzenia historyczne z tego terenu, pomniki, tablice memoratywne i obeliski w wielu miejscowościach gminy. Miejsca takie i obiekty wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy gminy.

Po wyzwoleniu tych terenów spod okupacji hitlerowskiej przez wojska radzieckie w styczniu 1945 r. rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, zwyczaje, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Rakoniewice na lata 2023-2026* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r., poz. 994 ze zm.).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,

- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
  - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,

3) utworzenie parku kulturowego,

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r., poz. 994 ze zm.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2018, poz. 799 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018, poz. 1614 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a, ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2018 r., poz. 1945)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorzady obowiązek zawiadomienia

konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r., poz. 121 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2018 r., poz. 1202 ze zm.)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską. Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robot budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.) **wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 14.06.2005 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,

- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r.

W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz

dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:

- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

Zaktualizowana „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 17 grudnia 2012 r. Uchwałą Nr XXIX/559/12.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W ramach celu strategicznego „Zwiększenie spójności województwa” określony został cel operacyjny „Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego”. Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym

czynnikiem wzrostu.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe,
- tworzenie parków kulturowych,
- promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych,
- odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny „Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego”

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu.

Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- promocja kultury regionalnej,
- poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej,
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu,
- wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie,
- wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu,
- stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury,
- zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji

w dostępie do kultury.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku, zmieniony Uchwałą Nr XLVI/690/10 z dnia 26 kwietnia 2010 r.

W rozdz. „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego. Uwarunkowania wewnętrzne”, pkt 18 „Kultura i dziedzictwo narodowe” podkreślono wartość tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

Omówiono wielkości zachowanej substancji zabytkowej w regionie: stanowiska archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, pomniki historii, parki kulturowe, wymieniając najcenniejsze, charakterystyczne dla poszczególnych epok. Podkreślono konieczność powołania nowych parków kulturowych, które mogą stanowić podstawy do sporządzenia i wdrożenia strategii promocji kultury województwa wielkopolskiego oraz mogą stać się czynnikiem dla rozwoju turystyki opartej o wartości krajobrazu i kultury. Jednym z najważniejszych elementów generujących rozwój turystyki są szlaki kulturowe. Bogata przeszłość historyczna i kulturowa Wielkopolski stwarza wiele możliwości do przeprowadzenia szlaków kulturowych, a tym samym promocji Wielkopolski w skali lokalnej, krajowej czy międzynarodowej.

W rozdz. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego. Polityka przestrzenna”, pkt 29 „Polityka poprawy efektywności struktur przestrzennych” przedstawiono zbiór najważniejszych zasad, mających na celu uzyskiwanie optymalnych efektów w zagospodarowaniu przestrzeni. Ład przestrzenny to takie zagospodarowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie poszczególnych obiektów objętych ochroną jak również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,

- kontynuowanie architektury wiejskiej przy założeniu, że tradycyjny nurt architektury lokalnej regionu nie powinien mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik dla zachowania regionalnej specyfiki. Na terenach szczególnie cennych krajobrazowo należy unikać realizacji projektów odległych stylistycznie, pochodzących z kulturowo odmiennych regionów,
- ochronę krajobrazu, szczególnie w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych.

Dla kształtowania przestrzeni miejskich przyjęto m.in. następujące zasady:

- ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzanie ochrony prawnej,
- wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- podnoszenie wymogów architektonicznych, szczególnie w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- podejmowanie opracowań planistycznych dotyczących rewaloryzacji przestrzeni miejskich.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

3. ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzeln i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
4. poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,
5. twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury.

W punkcie 31. „Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego” wymieniono najważniejsze nurty działania, mające na celu osiągnięcie optymalnego stanu środowiska kulturowego:

- ochrona istniejących zasobów materialnych i duchowych,
- kreowanie nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin składających się na kulturę, a zwłaszcza kreowanie nowej przestrzeni,
- kształtowanie świadomości – upowszechnianie wiedzy o środowisku kulturowym Wielkopolski wśród mieszkańców regionu, kraju i za granicą.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego szczególne znaczenie ma ochrona obszarowa, a więc ochrona całych układów przestrzennych miast i wsi, ochrona krajobrazów kulturowych w parkach kulturowych i w strefach kulturotwórczych, szlaków kulturowych oraz pojedynczych obiektów.

Najważniejsze działania w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w ramach planowania przestrzennego to:

- zwiększenie nakładów na ochronę dziedzictwa kulturowego, zarówno w budżecie państwa, jak i budżetach samorządowych,
- wpisanie do rejestru zabytków wszystkich zachowanych założeń i układów urbanistycznych,
- poszerzenie ewidencji zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego. Konieczne jest umożliwienie publicznego dostępu do ewidencji w formie elektronicznej,
- dalsze prowadzenie archeologicznych badań osadniczych,
- wzbogacanie dokumentacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego, w szczególności: opisów, szkiców, map i opracowań obiektów oraz digitalizacji danych i ich udostępnianie w formie elektronicznej,
- promocja szlaków kulturowych, parków kulturowych, pomników historii, a także obiektów wpisanych na listy dziedzictwa europejskiego,
- podnoszenie wizerunku województwa jako produktu turystycznego, poprzez prawidłową informację turystyczną w celu dotarcia do określonych atrakcji turystycznych.

W podpunkcie 31.1.1. „Ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych” wymieniono elementy, które jej podlegają: rozplanowanie ulic, rynków i placów miejskich, parametry kwartałów, pasma zieleni, dominanty przestrzenne, panoramy, osie widokowe oraz wszelkie formy specyficznej zabudowy miejskiej. Ochrona układów przestrzennych, urbanistycznych i ruralistycznych powinna być rozpatrywana wraz z nawarstwieniami kulturowymi w których obecna jest cała sekwencja dziejów. Jest to działanie niezbędne dla zachowania ciągłości historycznej tworzenia się sieci osadniczej.

Sprzymierzeńcem systemowych działań wspierających może się stać aspekt ekonomiczny w postaci korzyści gospodarczych uzyskiwanych z turystyki na terenach o atrakcyjnych i zadbanych śródmieściach – pojedynczych wybitnych obiektach z historycznym tłem kulturowym, nadającym całości oczekiwany klimat.

Podobny system powinien objąć również układy ruralistyczne. Ochrona kompleksowa architektury wiejskiej jest możliwa do zrealizowania na terenach, których głównym motorem rozwoju stanie się turystyka. Właściwą formą ochrony jest adaptowanie zabytkowych obiektów architektury wiejskiej na obiekty rekreacji indywidualnej. Najwartościowsze obiekty, dla których nie da się zapewnić ochrony w istniejących zespołach zabudowy, powinny się znaleźć w skansenach. Z uwagi na brak możliwości przetrwania wszystkich zabytków architektury wiejskiej, niezbędne jest systematyczne dokumentowanie obiektów o wartościach historycznych i estetycznych.

W punkcie 31.3. „Promowanie świadomości regionalnej Wielkopolski” uznano, że do zaistnienia Wielkopolski jako regionu atrakcyjnego kulturowo, niezbędne jest intensywne promowanie wiedzy o środowisku kulturowym regionu. Działania na rzecz promowania świadomości regionalnej Wielkopolski mają na celu pobudzenie aktywności lokalnych środowisk, przywrócenie etosu wielkopolskiego oraz pielęgnowanie regionalizmu, tzw. „małych ojczyzn”, m.in. poprzez:

- promowanie gwary, obyczajów, potraw, strojów, lansowanie folklorystycznych zespołów tanecznych,
- kształtowanie otwartości wobec innych mniejszości i kultur, prezentowanie ich dorobku kulturowego,
- organizowanie jarmarków, pokazów tradycyjnego rzemiosła, konkursów związanych z tematyką regionalną.

5.2.3. Strategia rozwoju turystyki województwa wielkopolskiego

„Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim do 2020 roku”, przyjęta została Uchwałą Sejmiku Województwa Wielkopolskiego Nr XVIII/481/16 z dnia 25 kwietnia 2016 r. Wśród celów strategicznych wymieniono „Rozwój produktów turystyki kulturowej”, w ramach którego wyznaczono m.in. następujące cele operacyjne:

1. Rozwój szlaków turystyki kulturowej, w szczególności Szlaku Piastowskiego, który realizowany powinien być przez następujące kierunki działań:
  - kontynuacja i wzmocnienie działań na rzecz uporządkowania i restytucji Szlaku Piastowskiego, jako wiodącego szlaku turystyki kulturowej w Wielkopolsce,

- uporządkowanie pozostałych istniejących szlaków turystyki kulturowej, zwłaszcza powiązanych ze Szlakiem Piastowskim,
  - wspieranie tworzenia tematycznych szlaków kulturowych,
  - odpowiednie oznakowanie turystyczne szlaków kulturowych i obiektów na szlakach,
  - rozwój ogólnodostępnej infrastruktury wokół obiektów położonych na szlakach (m.in. tablice informacyjne, elementy małej architektury),
  - lobbing na rzecz zwiększania dostępności obiektów znajdujących się na szlakach (np. stałe godziny otwarcia obiektów, poprawa realnej dostępności dla zwiedzających – dotyczy zwłaszcza obiektów znajdujących się w mniejszych miejscowościach),
  - podnoszenie poziomu wiedzy i informacji o historii oraz wartości kulturowej obiektów znajdujących się na szlakach, np. poprzez: uaktualnianie informacji uwzględniających obecny stan badań naukowych, aktualizację stron internetowych zarządzanych przez Wielkopolską Organizację Turystyczną, dążenie do zamieszczania aktualnych informacji na ogólnopolskich i zagranicznych stronach internetowych dotyczących turystyki kulturowej w Wielkopolsce, sukcesywne wydawanie materiałów promocyjnych, również w językach obcych,
  - zwiększanie liczby wydarzeń kulturalnych na szlakach oraz koordynacja chronologiczna ich realizacji tak, by - w miarę możliwości - nie nakładały się na siebie,
  - zwiększanie atrakcyjności szlaków dla turystyki rodzinnej, zaangażowanie w tworzenie oferty skierowanej do dzieci i młodzieży.
2. Zachowanie dziedzictwa (zarówno kulturowego jak i przyrodniczego) dla przyszłych pokoleń, gdzie eksploatację turystyczną należy połączyć z działaniami zmierzającymi do ich ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń. Cel realizowany powinien być przez następujące kierunki działań :
- objęcie ewidencją obiektów o znaczącym potencjale turystycznym,
  - wyznaczenie działań priorytetowych w obszarze ochrony zabytków,
  - inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu,
  - wspieranie inicjatyw objęcia ochroną obiektów o ważnym znaczeniu i potencjale turystycznym,
  - wspieranie inicjatyw objęcia ochroną terenów sąsiadujących z obiektami kulturowymi o ważnym znaczeniu turystycznym.
3. Propagowanie rozwoju turystyki kulturowej - cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:
- wspieranie oferty aktywnych form spotkań z kulturą (np. inscenizacje historyczne, archeologia doświadczalna, zwiedzanie fabularyzowane, gry miejskie, questy, widowiska, festiwale),

- zgłaszanie produktów turystycznych Wielkopolski do konkursów na szczeblu regionalnym, krajowym i międzynarodowym,
- poprawa dostępności obiektów turystyki kulturowej dla osób z niepełnosprawnością i osób starszych.

5.2.4. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z dnia 06.12.2017 r., poz. 8118).

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

W przyjętym dokumencie określone zostały główne cele, którym przyporządkowano kierunki działania:

1. Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania,
  - realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych,
  - opieka nad zabytkami archeologicznymi.
2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
  - monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych,
  - promocja dziedzictwa lokalnego,
  - wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
4. Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych,
  - upowszechnianie wiedzy o regionie.
5. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne,
  - propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa

kulturowego.

6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,

- włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

7. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych,

- udostępnianie obiektów zabytkowych,

- wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

GNIN

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 18/Wlkp/A z 04.11.1999 r.

b. park, XIX w.

Rejestr zabytków nr 1980/A z 17.12.1984 r.

JABŁONNA

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. rzymskokatolicki par. p.w. Najświętszego Serca Jezusa, mur., 1852 r.

Rejestr zabytków nr 2567/A z 12.12.1995 r.

KOŚCIÓŁ CMENTARNY P.W. ŚW. MICHAŁA, drew., XVII/XVIII w.

Rejestr zabytków nr 883/A z 19.02.1970 r.

KUŹNICA ZBAŚKA

DOM NR 21, szach., pocz. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2064/A z 31.01.1986 r.

ZAGRODA NR 23:

Rejestr zabytków nr 2044/A z 9.01.1986 r.:

a. dom, szach., pocz. XIX w.,

b. stodoła (nie istnieje),

c. piec chlebowy (nie istnieje)

DOM NR 26, szach. pocz. XIX w. (nie istnieje)

Rejestr zabytków nr 2047/A z 9.01.1986 r.

DOM NR 27, szach., pocz. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2063/A z 31.01.1986 r.

DOM NR 28, szach., pocz. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2046/A z 9.01.1986 r.

ZAGRODA NR 29:

Rejestr zabytków nr 2043/A z 9.01.1986 r.:

a. dom, szach., 1 poł. XIX w.,

b. stodoła, drew., ok. poł. XIX w.

DOM NR 30, szach., pocz. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2045/A z 9.01.1986 r.

RAKONIEWICE

HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY, XIV – XIX w.

Rejestr zabytków nr 475/Wlkp/A z 17.04.2007 r.

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MARCINA I ŚW. STANISŁAWA BPA, mur., 1797-1805 r

Rejestr zabytków nr 2244/A z 24.08.1992 r.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. Wielkopolskie Muzeum Pożarnictwa, szach., 1763

Rejestr zabytków nr 2530/A z 1.08.1956 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY::

a. pałac, mur., ok. 1840 r.,

Rejestr zabytków nr 329/A z 21.10.1968 r.,

b. dom pracowników folwarcznych nr 6, mur., 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 329/A z 21.10.1968 r.,

c. dom pracowników folwarcznych nr 7, mur., 1840 r.,

Rejestr zabytków nr 329/A z 21.10.1968 r.,

d. dom pracowników folwarcznych nr 8, mur., 1840 r.,

Rejestr zabytków nr 329/A z 21.10.1968 r.,

e. dom pracowników folwarcznych nr 9, mur., 1840 r.,

Rejestr zabytków nr 329/A z 21.10.1968 r.,

f. dom pracowników folwarcznych nr 10, mur., 1840 r.,

Rejestr zabytków nr 329/A z 21.10.1968 r.,

g. oficyna, mur., 1830 r.,

Rejestr zabytków nr 845/Wlkp/A z 8.09.2011 r.

h. obora, mur., k. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 329/A z 21.10.1968 r.

i. stodoła, mur., 1904 r.,

Rejestr zabytków nr 329/A z 21.10.1968 r.,

j. park, XIX w.,

Rejestr zabytków nr 134/A z 20.07.1968 r.,

k. tereny d. ogrodów – strefa ochronna.

Rejestr zabytków nr 1955/A z 20.11.1984 r.

DOM Z OGRODEM, ul. Garbary 7, szach.-mur., ok. 1900 r.

Rejestr zabytków nr 2338/A z 1.02.1995 r.

DOM, ul. Kościelna 6, mur.-szach., k. XVIII w.

Rejestr zabytków nr 894/A z 20.02.1970 r.

DOM, pl. Powstańców Wielkopolskich 1, mur.-szach., XIX w.

Rejestr zabytków nr 893/A z 20.02.1970 r.

DOM, pl. Powstańców Wielkopolskich 2, mur., poł. XVIII w.

Rejestr zabytków nr 576/55/A z 1.08.1956 r.

DOM, pl. Powstańców Wielkopolskich 5, mur.-drew., 2 poł. XVIII w., k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 575/55/A z 1.08.1956 r.

DOM, pl. Powstańców Wielkopolskich 40, szach., 1726 r.

Rejestr zabytków nr 352/30/A z 17.04.1952 r.

DOM, pl. Powstańców Wielkopolskich 41, szach.-mur., poł. XVIII w.

Rejestr zabytków nr 353/30/A z 31.01.1952 r.

DOM, ul. Zamkowa 1, mur., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 895/A z 20.02.1970 r.

ROSTARZEWO

UKŁAD URBANISTYCZNY d. miasta, ob. wsi, 2 poł. XVIII – XIX w.

Rejestr zabytków nr 435/Wlkp/A z 4.12.2006 r.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. rzymskokatolicki fil. p.w. MB Nieustającej Pomocy, mur., 1886 r.

Rejestr zabytków nr 2566/A z 12.12.1995 r.

RATUSZ, mur., 1786 r.

Rejestr zabytków nr 350/30/A z 7.06.1952 r.

RUCHOCICE

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. URSZULI, drew., 1730-1737 r.

Rejestr zabytków nr 2462/A z 22.12.1932 r.

PARK DWORSKI, pocz. XIX w.

Rejestr zabytków nr 2007/A z 1.08.1985 r.

WIOSKA

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac, mur., 1880 r.,

Rejestr zabytków nr 1729/A z 29.04.1975 r.

b. park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1729/A z 29.04.1975 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji

zabytków

BLINEK

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.
SZKOŁA, ob. świetlica, mur., pocz. XX w.
DOM NR 2, mur., 1913 r.
DOM NR 7, drew., poł. XIX w.
ZAGRODA NR 19:
a. budynek inwentarski, mur.-drew., pocz. XX w.,
b. stodoła, drew., pocz. XX w.
DOM NR 21, mur.-drew., ok. poł. XIX w.
DOM NR 29, mur., 1913 r.

BŁOŃSKO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.
DOM NR 3, szach., 1880 r.
DOM NR 7, drew.-mur., ok. poł. XIX w.
STODOŁA w zagrodzie nr 10, drew., 2 poł. XIX w.
DOM NR 45, mur., pocz. XX w.

CEGIELSKO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.
STODOŁA FOLWARCZNA, mur., k. XIX w.

DRZYMAŁOWO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

ELŻBIECINY

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

FAUSTYNOWO

DOM Z CZĘŚCIĄ GOSPODARCZĄ, szach., XIX w.

GŁODNO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.
SZKOŁA, ob. dom, mur., 1886 r.
DOM NR 2, szach., 2 poł. XIX w.
DOM NR 8, mur., k. XIX w.
DOM NR 22, mur., k. XIX w.
DOM NR 23, mur., 1913 r.

GNIN

CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY (kościół spalony w 1945 r.), XVIII w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, XIX w.

PLEBANIA, ob. dom nr 22, mur., ok. 1900 r.

FOLWARK PROBOSZCZOWSKI:

a. obora, ob. w zagrodzie nr 21, mur., k. XIX w.,

b. stajnia i chlew, ob. w zagrodzie nr 23, mur., k. XIX w.,

c. stodoła, ob. w zagrodzie nr 20 i 21, mur., 1896 r.

SZKOŁA, ob. dom nr 1, mur., k. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

a. dwór, mur., 1 poł. XIX w.,

b. park krajobrazowy, XIX w.,

c. dwojak, ob. dom nr 39, mur., k. XIX w.,

d. ośmiorak, ob. dom nr 40, mur., k. XIX w.,

e. chlew, mur., k. XIX w.,

f. spichlerz, mur., k. XIX w.

DOM NR 12, mur., 1910 r.

GOLA

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

DOM NR 22, szach., XIX/XX w.

GOŹDZIN

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

DOM NR 62, szach., ok. poł. XIX w.

JABŁONNA

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO:

a. kościół ewangelicki ob. rzym.-kat. par. p.w. Najświętszego Serca Jezusa, mur., 1852 r.,

b. plebania, ul. Kościelna 10, mur., 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO:

a. kościół parafialny ob. cmentarny p.w. św. Michała, drew., XVII/XVIII w.,

b. cmentarz przykościelny, XVIII w.

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

SZKOŁA, ob. przedszkole, mur., 1909 r.

SZKOŁA, ob. biblioteka, ul. Kościelna 20, mur., l. 20 XX w.

POSTERUNEK POLICJI NIEMIECKIEJ, ob. dom, ul. Nowotomska 7, mur.,

1941-1942 r.

ul. Grodziska

ZAGRODA NR 17:

a. dom, mur., 1 ćw. XX w.,

b. stodoła, szach.-mur., pocz. XX w.

ul. Kościelna

DOM NR 8, mur., pocz. XX w.

DOM NR 16, mur., przed 1914 r.

DOM NR 31, drew., 4 ćw. XVIII w.

DOM NR 49, mur., 1938 r.

DOM NR 50, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 51, szach., 1 poł. XIX w.

DOM NR 55, mur., pocz. XX w.

ul. Leśna

DOM NR 7, szach., pocz. XX w.

ul. Nowotomska

DOM NR 14, mur., pocz. XX w.

ul. Rakoniewicka

DOM NR 8, mur., 1911 r.

SPICHLERZ, ul. Kościelna, mur., pocz. XX w.

STODOŁA, ul. Grodziska, szach-drew., pocz. XX w.

JÓZEFIN

POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU DWORSKIEGO

a. sześciorek, ob. dom, mur., przed 1880 r.

KOMORÓWKO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

SZKOŁA, ob. dom, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 16, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 18, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 19, mur., przed 1900 r.

DOM NR 43, szach., k. XIX w.

CHMIELARNIA, ob. obora w zagrodzie nr 40, mur.-drew., przed 1900 r.

KUŹNICA ZBĄSKA

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 19, mur., przed 1900 r.

DOM NR 21, szach., pocz. XIX w.

DOM NR 23, szach., pocz. XIX w.

DOM NR 27, szach., pocz. XIX w.

DOM NR 28, szach., pocz. XIX w.

ZAGRODA NR 29:

a. dom, szach., 1 poł. XIX w.,

b. stodoła, drewn., ok. poł. XIX w.

DOM NR 30, szach., pocz. XIX w.

ŁĄKIE

SZKOŁA, ob. dom, mur., 1908 r.

NAROŻNIKI

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

STODOŁA W ZAGRODZIE NR 7, szach., 1901 r.

RAKONIEWICE

UKŁAD URBANISTYCZNY, XIV – XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚŚ. MARCINA I STANISŁAWA BPA:

a. kościół, mur., 1797-1805 r.,

b. cmentarz przykościelny, XVIII w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO:

a. kościół, ob. Muzeum Pożarnictwa, szach., 1763 r.,

b. pastarówka, ob. dom, Powstańców Wielkopolskich 2, mur., poł. XVIII w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, ul. Zamkowa, XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, ul. Piaskowa, k. XVIII w.

CMENTARZ ŻYDOWSKI, ul. Grodziska, XVIII w.(?)

SZKOŁA, ul. Nowotomska 1, mur., 1905 r.

SZKOŁA, ob. Muzeum, ul. Kościelna, mur., k. XIX w.

POCZTA, ul. Pocztowa 16, mur., 1910 r.

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:

a. dworzec, mur., 1905 r.,

b. budynek gospodarczy, mur., 1905 r.,

c. dom pracowników kolei, ul. Dworcowa 4, mur., pocz. XX w.,

d. dom pracowników kolei, ul. Kolejowa 4, mur., pocz. XX w.,

e. dom pracowników kolei, ul. Kolejowa 18, mur., pocz. XX w.,

f. dom pracowników kolei, ul. Kolejowa 32, mur., pocz. XX w.,

g. dom pracowników kolei, ul. Kolejowa 34, mur., pocz. XX w.

RESTAURACJA ŻYDOWSKA, ob. dom, ul. Grodziska 35, mur., k. XIX w.

REMIZA STRAŻACKA, ul. Krystyny 30, mur., 1924 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

- a. pałac, mur., ok. 1840 r.,
- b. rządcówka, mur., 1883 r.,
- c. oficyna, ob. dom nr 2, mur., 1830 r.,
- d. dom gorzelnego, mur., pocz. XX w.,
- e. dom pracowników folwarcznych, ob. dom nr 6, mur., 1 poł. XIX w.,
- f. dom pracowników folwarcznych, ob. dom nr 7, mur., 1840 r.,
- g. dom pracowników folwarcznych, ob. dom nr 8, mur., 1840 r.,
- h. dom pracowników folwarcznych, ob. dom nr 9, mur., 1840 r.,
- i. dom pracowników folwarcznych, ob. dom nr 10, mur., 1840 r.,
- j. obora, mur., k. XIX w.,
- k. stodoła, mur., 1904 r.,
- l. spichlerz, mur., pocz. XX w.,
- ł. gorzelnia, mur., pocz. XX w.,
- m. dom ogrodnika, mur., 1830 r.,
- n. pozostałości ogrodzenia z bramą, mur., 1830 r.,
- o. park krajobrazowy, XIX w.,
- p. tereny dawnych ogrodów – strefa ochronna.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY, tzw. Folwark Kliema, ul. Zamkowa:

- a. pałacyk, ob. dom nr 3, mur., ok. 1870 r.,
- b. dom pracowników folwarku, ul. Zamkowa 5, mur., ok. 1910 r.,
- c. dom pracowników folwarku, ul. Zamkowa 6, mur., ok. 1910 r.,
- d. obora, mur., k. XIX w.,
- e. cielętnik, mur., k. XIX w.

ul. Dworcowa

DOM NR 5, mur., l. 80 XIX w.

ul. Garbary

DOM NR 7, szach.-mur., ok. 1900 r.

ul. Grodziska

DOM NR 2, mur., l. 20 XX w.

DOM NR 3, szach.-mur., XVIII w.

DOM NR 5, mur., pocz. XX w.

DOM NR 15, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 16, mur., 1900 r.

DOM NR 20, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 27, mur., XVIII/XIX w.

DOM NR 31, mur., przed 1914 r.

ul. Kościelna

DOM NR 3, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 5, mur., k. XIX w.

DOM NR 6, mur.-szach., k. XVIII w.

DOM NR 8, mur., k. XVIII w.

DOM NR 13, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 15, mur., XVIII/XIX w.

DOM NR 16, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 18, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Krystyny

DOM NR 1, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 8, mur., pocz. XX w.

DOM NR 13, mur., poł. XIX w.

DOM NR 16, mur., pocz. XX w.

DOM NR 26, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 27 z oficyną, mur., pocz. XX w.

DOM NR 29, mur., 2 poł. XIX w.

SPICHLERZ, ob. dom nr 42, mur., k. XIX w.

ul. Pocztowa

DOM NR 1, mur., pocz. XX w.

DOM NR 2, mur., k. XIX w.

DOM NR 4, mur., pocz. XX w.

DOM NR 6, mur., pocz. XX w.

DOM NR 7, mur., pocz. XX w.

DOM NR 11, mur., pocz. XX w.

DOM NR 13, mur., k. XIX w.

DOM NR 27, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 28, mur., 4 ćw. XIX w.

pl. Powstańców Wielkopolskich

DOM NR 1, mur.-szach., XIX w.

DOM NR 2, mur., poł. XVIII w.

DOM NR 3, mur., k. XIX w.

DOM NR 4, mur., k. XIX w.

DOM NR 5, mur.-drew., 2 poł. XVIII w.

DOM NR 6, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 7, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 8, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 20, mur., 2 poł. XIX w.
DOM NR 11, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 12, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 13, mur., pocz. XX w.
DOM NR 14, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 15, mur., XIX/XX w.
DOM NR 16, mur., k. XIX w.
DOM NR 17, mur., k. XIX w.
DOM NR 18, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 19, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 20, mur., 1905 r.
DOM NR 21, mur., k. XIX w.
DOM NR 22, mur., XIX w.
DOM NR 23, mur., pocz. XX w.
DOM NR 24, mur., k. XIX w.
DOM NR 25, mur., 1909 r.
DOM NR 30, mur., l. 20 XX w.
DOM NR 31, mur., pocz. XX w.
DOM NR 35, mur., pocz. XX w.
DOM NR 36, mur., pocz. XX w.
DOM NR 39, mur., pocz. XIX w.
DOM NR 40, szach., 1726 r.
DOM NR 41, szach.-mur., poł. XVIII w.
DOM NR 42, mur., pocz. XX w.
ul. Wolsztyńska
DOM NR 8, mur., ok. poł. XIX w.
DOM NR 9, mur., ok. poł. XIX w.
DOM NR 10, mur., ok. 1880 r.
DOM NR 13, mur., pocz. XX w.
DOM NR 19, mur., 1 poł. XIX w.
DOM NR 20, mur., 1 poł. XIX w.
DOM NR 22, mur., k. XIX w.
ul. Zamkowa
DOM NR 1, mur., 1 poł. XIX w.

DOM NR 11, mur., k. XIX w.
DOM NR 12, mur., ok. poł. XIX w.
GAZOWNIA, ul. Zamkowa 7, mur., 1907 r.
FABRYKA CYGAR, ul. Dworcowa 6, mur., ok. 1910 r.
MŁYN MECHANICZNY, ul. Pocztowa, mur., 1905 r.
SPICHLERZ, ul. Garbary, mur., 2 poł. XIX w.

RATAJE

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.
POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU FOLWARCZNEGO:
a. ośmiorak, ob. dom nr 26, mur., XIX/XX w.,
b. stajnia, mur., ok. 1890 r.
DOM NR 13, mur., pocz. XX w.

ROSTARZEWO

UKŁAD URBANISTYCZNY, 2 poł. XVIII - XIX w.
ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JÓZEFA:
a. kościół, mur., 1928 r.,
b. plebania, mur., 1870 r.
KOŚCIÓŁ EWANGELICKI ob. fil. rzym.-kat. p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, mur., 1886 r.
CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, 1932 r.
CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.
RATUSZ, mur., 1786 r.
SZKOŁA, ul. Szkolna 7, mur., pocz. XX w.
ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:
a. dworzec, mur., 1905 r.,
b. dom pracowników kolei, ul. Szkolna 11, mur., pocz. XX w.,
c. szalet, mur., 1905 r.,
d. wieża ciśnień, mur., 1905 r.
ul. Rakoniewicka
DOM NR 37a, mur., przed 1914 r.
pl. Powstańców Wielkopolskich
DOM NR 1, mur., k. XIX w.
DOM NR 18, mur., 1927 r.
DOM NR 22, mur., ok. poł. XIX w.
DOM NR 26, mur., k. XIX w.

ul. Strzelecka

DOM NR 1, mur., ok. 1900 r.

ul. Szkolna

DOM NR 4, mur., XIX w.

ul. Wolsztyńska

DOM NR 3, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 15, mur., pocz. XX w.

DOM NR 22, mur., 1934 r.

DOM NR 27, mur., 1 ćw. XX w.

RUCHOCICE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. URSZULI:

a. kościół, drew., 1730-1737 r.,

b. plebania, ul. Dworcowa 2, mur., k. XIX w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, XIX w.

SZKOŁA, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:

a. dworzec kolejowy, mur., pocz. XX w.,

b. dom kolejarzy, mur., pocz. XX w.

GOSPODA, ob. dom, ul. Wspólna 1, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. oficyna ob. dom, ul. Drzymały 13, mur., pocz. XX w.,

b. ośmiorak, ob. dom, ul. Wspólna 2, mur., pocz. XX w.,

c. stajnia ob. magazyn, mur., k. XIX w.,

d. kurnik ob. magazyn, mur., 1900 r.,

e. stodoła, mur., k. XIX w.,

f. park krajobrazowy, pocz. XIX w.

ul. Poznańska

DOM NR 1, mur., 1912 r.

DOM NR 3, mur., 1913 r.

DOM NR 18, mur., k. XIX w.

STODOLSKO

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

DOM NR 49, mur., pocz. XX w.

TARNOWA

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

SZKOŁA, ob. dom, mur., k. XIX w.

GOSPODA, mur., pocz. XX w.

DOM NR 30, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 36, mur.-szach., 1901 r.

DOM NR 61, mur., XIX/XX w.

TERESPOL

SZKOŁA, mur., 1880 r.

DOM NR 1, mur., pocz. XX w.

WIOSKA

SZKOŁA, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. pałac, mur., 1880 r.,

b. ośmiorak, mur., 2 poł. XIX w.,

c. gorzelnia ob. dom nr 44, mur., ok. 1880 r.,

d. kuźnia, mur., ok. 1880 r.,

e. ogrodzenie z bramą, mur., ok. 1880 r.,

f. park krajobrazowy, 2 poł. XIX w.

DOM NR 59, mur., k. XIX w.

DOM NR 92, mur., XIX/XX w.

WOLA JABŁOŃSKA

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

DOM NR 10, drewn., 1776 r.

ZAGRODA NR 11:

a. budynek gospodarczy, mur.-drewn., ok. 1900 r.,

b. budynek gospodarczy, mur.-drewn., ok. 1900 r.

DOM NR 38, drewn., k. XIX w.

DOM NR 43, drewn., 1 poł. XIX w.

DOM NR 47, drewn.-mur., 1832 r.

DOM NR 59, drewn., 1864 r.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Rakoniewice zabytki ruchome stanowią wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych. Do rejestru zabytków pod nr 124/Wlkp/B decyzją z dnia 30.07.2008 r. wpisane zostało wyposażenie kościoła fil. p.w. św. Michała Archanioła w Jabłonie (3 pozycje). W skład wyposażenia wchodzi m.in. barokowy ołtarz główny z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem i rzezbami,

neoklasycystyczny prospekt organowy z 4 ćw. XIX w.

Wystrój i wyposażenie kościoła par. p.w. św. Marcina i św. Stanisława Bpa w Rakoniewicach wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr 339/Wlkp/B decyzją z dnia 02.04.2014 r. (54 pozycje). W skład wyposażenia wchodzi m.in. neobarokowe, pochodzące z 1917 r.: ołtarz główny i ołtarze boczne, chrzcielnica, kropielnica, konfesjonał, ławki, prospekt organowy, Stacje Drogi Krzyżowej, witraże w prezbiterium, a także epitafia z 2 poł. XIX w., polichromia sklepień z 1957 r.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3, pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, cyt. ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych, ruralistycznych, krajobrazów kulturowych.

Na terenie gminy Rakoniewice do rejestru zabytków wpisane zostały dwa układy urbanistyczne.

Decyzją Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 17.04.2007 r. pod nr 475/Wlkp/A wpisany został historyczny układ urbanistyczny miasta Rakoniewice obejmujący:

- nawarstwienia kulturowo-osadnicze od czasów pradziejowych po okres nowożytny,
- znajdujący się w centrum plac Powstańców Wielkopolskich, pełniący dawniej funkcję rynku,
- szachownicowy układ ulic, zbudowany wzdłuż drogi Poznań-Wolsztyn, stanowiącej oś całego założenia, z bocznymi ulicami: Dworcową, Garbary, Grodzką, Kościelną, Krystyny, Ogrodową, Pocztową, Wolsztyńską, Zamkową,
- architekturę sakralną: kościół p.w. św. Marcina i św. Stanisława Bpa, kościół ewangelicki, ob. Muzeum Pożarnictwa,
- zabudowę mieszkalną przy wymienionych ulicach w przeważającym typie domów dwukondygnacyjnych i parterowych krytych dachówką; na pl. Powstańców Wielkopolskich zachowało się kilka parterowych, usytuowanych

szczytowo domów podcieniowych charakterystycznych dla pierwotnej zabudowy rynku,

- zabudowę rezydencjonalną: zespół pałacowo-parkowy,
- zabudowę folwarczną,
- zabudowę gospodarczą wznoszoną w tylnej części działek,
- zabudowę użyteczności publicznej: szkoły, poczta, remiza strażacka,
- obiekty przemysłowe: gazownia, młyn, fabryka cygar,
- cmentarze,
- infrastrukturę kolejową.

Historyczny układ Rakoniewic razem z istniejącymi na jego terenie zabytkami znajduje się w grupie cennych zespołów urbanistycznych współtworzących dziedzictwo kulturowe kraju. Jest to wzorcowy przykład nowożytnego rozplanowania miast. Rozplanowanie Rakoniewic ma charakter jednolity, a organizacja przestrzenna miasta nosi niewątpliwie cechy jednorazowego wytyczenia wraz z logicznym wykorzystaniem lokalnych warunków topograficznych i dostosowaniem się do zmieniających się na przestrzeni wieków potrzeb gospodarczych, politycznych i społecznych.

Decyzją Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 4.12.2006 r. pod nr 435/Wlkp/A wpisany został historyczny układ urbanistyczny dawnego miasta Rostarzewa, obecnie wsi, obejmujący:

- nawarstwienia kulturowo-osadnicze od czasów pradziejowych po okres nowożytny,
- znajdujący się w centrum plac pełniący dawniej funkcję rynku,
- szachownicowy układ ulic, zbudowany wzdłuż drogi Poznań-Wolsztyn, stanowiącej oś całego założenia, z bocznymi ulicami: Rakoniewicką, Strzelecką, Szkolną, Wolsztyńską,
- architekturę sakralną: kościół p.w. św. Józefa, dawny kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki fil. p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy,
- zabudowę mieszkalną w przeważającym typie domów parterowych z dachami dwuspadowymi i naczółkowymi,
- zabudowę gospodarczą wznoszoną w tylnej części działek,
- zabudowę użyteczności publicznej: dawny ratusz, szkoła,
- cmentarze: katolicki i ewangelicki,
- infrastrukturę kolejową.

Dobry stan zachowania poszczególnych elementów struktury urbanistycznej: ulic, częściowo podziałów parcelacyjnych, architektury sakralnej,

mieszkalnej, użyteczności publicznej i gospodarczo-przemysłowej oraz czytelność ich genezy postrzeganej w kontekście lokalnym i regionalnym, stawia ten dawny ośrodek miejski w grupie cennych zespołów urbanistycznych tworzących dziedzictwo kulturowe Wielkopolski.

Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy również zespoły pałacowe w Rakoniewicach i Wiosce oraz zespół dworski w miejscowości Gnin.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich,

którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Rakoniewice nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Rakoniewice nie ma zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Rakoniewice został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Na terenie gminy Rakoniewice zewidencjonowano dotychczas 248 faktów osadniczych, które zaprezentowano w tabelce poniżej:

FAKTY OSADNICZE	Grodziska	Cmentarzyska	osady	inne	Ogółem
Ilość stanowisk ogółem	x	6	241	1	248
Wpisanych do rejestru	x	x	x	x	x

*Dane przytoczone za: Raportem o stanie zabytków gminy Rakoniewice z roku 2004

Gmina Rakoniewice leży w zachodniej części województwa wielkopolskiego, na Pojezierzu Poznańskim. Współczesny krajobraz gminy jest dziełem zlodowacenia bałtyckiego. Południową strefę obszaru gminy tworzy szeroki pas nizin nadbrzańskich (60-65 m n.p.m.) będący częścią Pradoliny Warty-Odry. Północna strefa to płaski obszar zwany zandrem nowotomyskim z dominacją piaszczystych równin i rynien wypłukanych w zandrach. Część wschodnia gminy leży na wale Lwówecko Rakoniewickim o słabym wzniesieniu. W krajobrazie gminy dominują wyspowe połacie lasów przeważnie sosnowych, które stanowią 41% obszaru gminy. W okolicy Tarnowa i Terespoła oraz Kuźnicy Zbąskiej dominują wilgotne łąki z zaroślami wierzbowymi i łęgami olchowymi.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie gminy sięgają starszej epoki kamienia – paleolitu. Na kolonizację Niżu Polskiego wpływ miały zmiany klimatyczne, które spowodowały wycofanie się lodowca i przekształciły całkowicie miejscowe środowisko. Pojawiła się roślinność, bogata fauna tundrowa i stepowo-tundrowa. Podstawowym zwierzęciem łownym stał się renifer, którego stada odbywały w poszukiwaniu pożywienia dalekie i ściśle uzależnione od pór roku wędrówki. Grupy ludzkie, które wówczas dotarły na teren dzisiejszej gminy to gromady łowców podążających za przemieszczającymi się sezonowo na osi północ-południe reniferami. Ślady ich pobytu przetrwały w postaci skupisk wyrobów krzemienych (rylce, drapacze, liściaki, rdzenie).

Z następnego okresu – mezolitu (środkowa epoka kamienia) znamy również nieliczne znaleziska.

Neolit (młodsza epoka kamienia) przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Wszystkie te nowości na ziemi polskiej przyniosła ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, która dotarła tu z terenów naddunajskich poprzez Bramę Morawską. Ludność ta osiedlała się głównie na terenach o najlepszych glebach, na których uprawiała pszenicę, jęczmień, proso (prawdopodobnie metodami kopieniaczymi, za pomocą kamiennych i rogowych motyk). Ze zwierząt domowych hodowała krowy, owce, kozy i świnie.

W połowie IV tysiąclecia przed naszą erą na obszarze Niżu Europejskiego utworzyła się kultura pucharów lejkowatych. Ludność kultury pucharów lejkowatych zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach

wydmowych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca.

Prawie równolegle rozwijała się kultura amfor kulistych, będąca kontynuacją kultur wstęgowych i przejmująca wiele cech od kultury pucharów lejkowatych. Dotychczas odnalezione osady tej kultury charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby, naczynia. Wiele pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obciętymi rogami.

Na terenie dzisiejszej gminy Rakoniewice stanowiska archeologiczne datowane na okres epoki kamienia zlokalizowano w okolicach miejscowości Błońsko i Jabłonna.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wczesna epoka brązu (około 1900-1200 p.n.e.) jest na terenie gminy reprezentowana przez kultury unietycką i trzciniecką. Stanowiska osadnicze związane z ludnością tych kultur znane są z terenu gminy. Natomiast najbliższa osada obronna kultury unietyckiej w Bruszczewie jest obecnie badana wykopaliskowo. Podstawą gospodarki kultur wczesnobrązowych był chów zwierząt i uprawa ziemi, uzupełniane łowiectwem i rybołówstwem.

Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątało sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znaczemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu. Skupiska osadnicze tej

kultury na obszarze gminy są licznie reprezentowane.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na dzisiejszych ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. W pierwszym okresie epoki żelaza (okres halsztacki 650-400 p.n.e.) kultura łużycka przeżywa swój największy rozkwit i posiada szerokie kontakty z resztą Europy. Powstają wówczas grody typu Biskupin. Osady ludności kultury łużyckiej zewidencjonowano między innymi w okolicach miejscowości Błońsko, Jabłonna, Gnin.

Pod koniec okresu okres halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Podniesienie się poziomu wód gruntowych, spowodowane zmianami klimatycznymi, wypiera osadników z ich dotychczasowych siedlisk. Osłabione w ten sposób osadnictwo łużyckie jest stopniowo podbijane lub kolonizowane przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Trudno jest stwierdzić, czy proces ten miał charakter zbrojnej agresji, czy odbywał się w sposób pokojowy poprzez asymilację miejscowej ludności i przybyłej z Pomorza nowej grupy osadniczej. Różnice między obydwoma kulturami widoczne są przede wszystkim w formach grobów oraz kształtach i ornamentyce naczyń i przedmiotów metalowych.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski 150 p.n.e. – 25 n.e.). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.).

Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Na obszarze naszej gminy widoczna jest duża

intensywność osadnictwa przeworskiego (Blinek, Gnin, Jabłonna, Ruchoćce, Wioska).

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Początkowe fazy tego okresu charakteryzują się wyraźnym regresem w zakresie kultury materialnej. Pojawia się nowy system gospodarki żywnościowej – przemienno-ugorowej uprawy zbóż ozimych i jarych. Szeroko stosowana jest sprzężajna obróbka roli. Pojawia się na szeroką skalę proso. W hodowli wzrasta rola świni przy zmniejszeniu stad bydła rogatego i koni. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Osady miały niewielkie rozmiary, chaty miały konstrukcję zrębową, wykorzystywano też kwadratowe ziemianki i półziemianki.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widocznych jest kilka faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Według ocen archeologów, grodziska te były zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza. Czasy te to okres przedpiastowski i wczesnopiastowski. W okresie przedpiastowskim trwał jeszcze zwyczaj ciałopalenia, ale około X wieku obrządek ten ustąpił miejsca pochówkowi szkieletowemu.

Natomiast osady datowane na czasy średniowiecza i następnie na okres nowożytny stanowią liczną grupę stanowisk. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne i nowożytne występujące

w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę. Szczególnie bujny rozwój osadnictwa i powstawania wsi nastąpił od XV – XVI w.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa dróg), eksploatacja piaszczyk i żwirowni. Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywna orka rolnicza.

Gmina Rakoniewice jest gminą miejsko-wiejską o powierzchni 201 km². Grunty orne zajmują 8 322 ha, co stanowi 41,4 % powierzchni gminy, na użytki zielone 2 343 ha – 11,6%, na lasy i tereny zadrzewione i zakrzewione 7883 ha – 39,2%, grunty pod wodami 231 ha – 1,1 %, nieużytki 237 ha – 1,2 %, tereny pozostałe 1099 ha – 5,5 %. Gmina Rakoniewice spełnia funkcje rolniczą i częściowo turystyczno-rekreacyjną, z rozwiniętym drobnym przemysłem.

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Rakoniewice na lata 2017-2023 przewiduje następujące zadania, potencjalnie stanowiące zagrożenie dla stanowisk archeologicznych:

- modernizacja północnej części rynku w Rakoniewicach,
- rewaloryzacja parku w Rakoniewicach,
- adaptacja obiektu dawnej lodowni w parku w Rakoniewicach na cele muzealne,

- rozbudowa kompleksu edukacyjno-sportowego w Rakoniewicach o basen przyszkolny,
- modernizacja terenu rekreacyjno-sportowego w Głodnie,
- rozbudowa boiska wielofunkcyjnego w Rostarzewie o bieżnię

Natomiast w Strategii Rozwoju Gminy na lata 2016–2021 zaplanowano między innymi takie zadania, jak:

- budowa, rozbudowa, remonty i modernizacje dróg o znaczeniu lokalnym, ulic, dróg rowerowych, chodników wraz z ich oświetleniem, w szczególności dróg dojazdowych do budynków,
- budowa infrastruktury dróg gminnych na nowo powstających osiedlach mieszkaniowych,
- remonty i modernizacje (równanie, utwardzanie, odtwarzanie rowów, remonty przepustów) odcinków dróg w terenach wykorzystywanych rolniczo,
- budowa nowych odcinków kanalizacji deszczowej,
- zapewnienie prawidłowej gospodarki ściekowej,
- budowa i rozbudowa istniejącej kanalizacji sanitarnej o rejonach wiejskich, nieobjęte obecnie zbiorczym systemem kanalizacyjnym,
- rozbudowa wodociągu z uwzględnieniem postępującej urbanizacji,
- rozbudowa szkieletowej sieci światłowodowej do odbiorców końcowych na terenie gminy,
- przygotowanie dostępnych terenów dla inwestorów poprzez ich uzbrajanie,
- budowa nowej infrastruktury turystycznej,
- modernizacje, remonty, przebudowy istniejącej infrastruktury turystycznej,
- zagospodarowanie istniejących zasobów środowiska naturalnego (Jeziora Kuźnickiego).

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań

materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest również rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych. Na badania archeologiczne należy uzyskać pozwolenie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, przed otrzymaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem,

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi: Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej

przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Kolejną ważną grupą imprez folklorystycznych stanowią te, których podstawą są różne pozostałe elementy dziedzictwa wiejskiego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są m.in. imprezy i spotkania organizowane na terenie gminy przez Stowarzyszenie Gospodyń Wiejskich Gminy Rakoniewice czy Towarzystwa Miłośników Ziemi Rakoniewickiej im. Michała Drzymały oraz udział w spotkaniach, m.in. „Nasze kulinarne dziedzictwo”, które mają na celu identyfikację i gromadzenie wiedzy o oryginalnych, regionalnych produktach żywnościowych, wytwarzanych tradycyjnymi metodami w gospodarstwach i przez lokalnych rzemieślników. Imprezy te nie tylko dostarczają rozrywki, ale również edukują, promują i propagują tradycje. W wielu domach są pielęgnowane tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje. Nadal praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwara, a lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające z „Lokalnego programu rewitalizacji gminy Rakoniewice na lata 2017-2023”

Lokalny program rewitalizacji gminy Rakoniewice na lata 2017-2023 przyjęty został Uchwałą Nr XXXII/237/2017 Rady Miejskiej z dnia 15 grudnia 2017 r. W *Programie* sformułowano główny cel rewitalizacji „Zrównoważony, społecznie zaakceptowany rozwój gminy poprzez działania skupione na obszarach szczególnie istotnych dla poprawy warunków życia i gospodarowania (Rakoniewice, Rostarzewo) i szczególnie zdegradowanych (Głodno), któremu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działań. Przedstawione projekty uwzględniają m.in.:

- modernizację północnej części rynku w Rakoniewicach,
- modernizację budynków Muzeum Pożarnictwa w Rakoniewicach,
- rewitalizację zieleni parkowej w Rakoniewicach,

- modernizację oficyny pałacowej na cele kulturalno-oświatowe,
- adaptację dawnej lodowni na cele muzealne,
- rozbudowę monitoringu miejskiego o teren parku w Rakoniewicach,
- adaptację budynku dworca w Rakoniewicach na cele kulturalno-oświatowe,
- adaptację budynku dworca w Rostarzewie na cele kulturalno-oświatowe.

8.2. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Rakoniewice, ze zmianami przyjęte zostało Uchwałą Nr XXV/177/2012 Rady Miejskiej z dnia 12 listopada 2012 r.

W Części II. „Analiza stanu zagospodarowania i funkcjonowania gminy” przedstawiono historyczne przesłanki rozwoju gminy, od pradziejów po okres nowożytny.

W pkt 2. „Stan i funkcjonowanie środowiska kulturowego”, ppkt 2.1. „Lokalne wartości zasobów środowiska kulturowego i jego zagrożenia” przedstawiono dane o zabytkach na terenie gminy, zgromadzone w trakcie kwerendy archiwalnej w archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz w archiwum Muzeum Archeologicznego w Poznaniu.

Lokalizację wszystkich zabytków przedstawiono na mapie „Inwentaryzacja obiektów i zespołów środowiska kulturowego” w skali 1:10 000. jednocześnie przygotowano serię sześciu mapek przeglądowych dla poszczególnych kategorii zabytków, wraz z odpowiadającymi im tabelarycznymi spisami obiektów.

Syntetyczne wnioski w postaci waloryzacji terenu gminy pod kątem zasobów środowiska kulturowego przedstawiono na mapie „Waloryzacja środowiska przyrodniczego i kulturowego jako podstawa dla określenia działań

kierunkowych zagospodarowania przestrzennego gminy” w skali 1:10 000.

W trakcie analizy zidentyfikowano szereg pozytywnych i negatywnych czynników, wpływających na zachowanie i wzbogacanie środowiska kulturowego. Przedstawiono je poniżej zgodnie z metodyką analizy SWOT.

Dobre strony, sytuacje korzystne	Słabe strony, sytuacje niezadowolające
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zróżnicowane i reprezentatywne w skali ogólnoregionalnej (wielkopolskiej) elementy środowiska kulturowego 2. Dobrze zachowany, wielocłonowy układ urbanistyczno-ruralistyczny Rakoniewic 3. Szereg interesujących i dobrze zachowanych zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nierównomierne rozpoznanie terenu gminy pod względem archeologicznym 2. Część zabytków architektury i budownictwa - w złym stanie technicznym, bądź o zatartych cechach pierwotnych 3. Brak programów naukowo-badawczych obejmujących środowisko kulturowe gminy
Perspektywy, szanse rozwoju	Bariery, zagrożenia, konflikty
<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój działalności promującej wartości środowiska kulturowego gminy (imprezy kulturalne, turystyczno-krajoznawcze, wydawnictwa popularne, tablice informacyjne) 2. Wytyczenie szlaków turystycznych, obejmujących najcenniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy 3. Przygotowanie stałej wystawy dot. zabytków regionu w muzeum w Rakoniewicach 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Konflikt między lokalnym dążeniem do rozwoju techniczno-ekonomicznego a wymogami ochrony środowiska kulturowego 2. Ustawowe ograniczenia w strefach ścisłej ochrony konserwatorskiej a interesy i zamierzenia właścicieli i użytkowników tych terenów 3. Konflikt między niezbędnymi remontami zabytków a innymi potrzebami finansowymi gminy

W Części III „Kierunki zagospodarowania przestrzennego i polityka przestrzenna gminy”, pkt 1 „Główne potrzeby – kluczowe problemy rozwoju”, w pkt 1.2. przedstawiono potrzeby w zakresie środowiska kulturowego:

- potrzeba rewaloryzacji (rehabilitacji, rewitalizacji) wybranych obszarów

- i obiektów o wysokich walorach zabytkowych,
- potrzeba uzupełnienia rejestru zabytków o cenne obiekty gminy dotychczas w nim nie uwzględnione,
- potrzeba uzupełnienia ewidencji stanowisk archeologicznych na terenie gminy,
- potrzeba promocji zasobów i walorów środowiska kulturowego gminy.

W punkcie 2 „Wizja rozwoju – cele rozwoju i sugerowane kierunki działań samorządowych”, pkt 2.1. określono „Strategiczne cele rozwoju miasta i gminy Rakoniewice”. Cel IV „Ochrona i wykorzystanie zasobów i walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Celem strategicznym przyporządkowano cele operacyjne:

1. Cel 10. Rewaloryzacja zabudowy w strefie ochrony konserwatorskiej zabytkowego układu urbanistycznego m. Rakoniewice

Sugerowane działania kierunkowe:

- a) opracowanie planu miejscowego dla obszaru rewaloryzacji,
- b) opracowanie koncepcji rewaloryzacji zachodniej pierzei Rynku w Rakoniewicach i folwarku Rakoniewice Zamek,
- c) podjęcie działań celem pozyskania środków na wykonanie ww. zadań.

2. Cel 11. Uzyskanie pełnej ewidencji stanowisk archeologicznych na terenie gminy (część północno-zachodnia).

Sugerowane działania kierunkowe:

- a) złożenie wniosku do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu o uzupełnienie ewidencji stanowisk archeologicznych na terenie gminy. Należy rozważyć ewentualny, częściowy udział gminy w kosztach wykonania ewidencji.

3. Cel 12. Wielostronne upowszechnienie informacji o walorach historycznych, krajobrazowych i kulturowych miasta i gminy.

Sugerowane działania kierunkowe:

- a) wykonanie folderów, tablic informacyjnych, wyznaczenie szlaków turystycznych, organizowanie imprez promocyjnych (kulturalnych, turystyczno-krajoznawczych), stała działalność placówek kulturalno – oświatowych (muzeum regionalnego, izby muzealnej lub innych).

W pkt 2.4. przedstawiono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego:

- 1. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych, może zaistnieć konieczność prowadzenia badań archeologicznych, szczególnie przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę może być wymagane uzyskanie pozwolenia na prowadzenie badań

archeologicznych. Podczas prac ziemnych podejmowanych przy obiektach zabytkowych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków lub wpisanych do rejestru zabytków istnieje obowiązek prowadzenia badań archeologicznych, na które należy uzyskać pozwolenie WWKZ przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

2. Wszelkie prace remontowo-budowlane oraz konserwatorskie prowadzone przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz prace dotyczące bryły (elewacje, dach, stolarka otworowa) budynków ujętych w ewidencji zabytków, jak również prace podejmowane na terenie zabytkowych parków (wycinki, nowe nasadzenia, prace pielęgnacyjno-porządkowe, podziały geodezyjne, lokalizacje nowych budynków, ogrodzenia) oraz prace na terenie zabytkowych cmentarzy, a także w obszarze stref występowania zabytków archeologicznych winny być odpowiednio opiniowane lub uzgadniane z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Poznaniu, a ich prowadzenie poprzedzone stosownym zezwoleniem. Pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wymagają również prace budowlano-remontowe prowadzone w obrębie historycznego układu urbanistycznego, wpisanego do rejestru zabytków.

8.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Rakoniewice nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują częściowe plany

zagospodarowania przestrzennego, które zawierają zapisy zabezpieczające ochronę dziedzictwa kulturowego:

1. Uchwała nr XXIII/195/2008 Rady Miejskiej w Rakoniewicach z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zagospodarowania odwiertu ziemnego „Cicha Góra – 9” wraz z przebiegiem infrastrukturalnych obiektów liniowych, związanych z eksploatacją złóż gazu, na terenie gminy Rakoniewice, w miejscowościach Jabłonna i Wola Jabłońska.

§ 22.1. W obrębie zadania inwestycyjnego wymagane jest przeprowadzenie rozpoznawczych badań powierzchniowo-sondażowych, przeprowadzonych w uzgodnieniu z właściwymi służbami ochrony zabytków. 2. Po zatwierdzeniu przez właściwe służby ochrony zabytków sprawozdania z badań o których mowa w ust. 1, konieczne jest przeprowadzenie na wytypowanych stanowiskach wyprzedzających inwestycją, ratowniczych badań wykopaliskowych. 3. Podczas trwania prac ziemnych związanych z odhumusowaniem terenu należy prowadzić stały nadzór archeologiczny, a w przypadku odkrycia w trakcie nadzorów nowych obiektów archeologicznych, nie ujawnionych podczas badań powierzchniowych, konieczne będzie przeprowadzenie badań i wykonanie koniecznej dokumentacji.

4. Wszystkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem z właściwymi jednostkami służby ochrony zabytków, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

2. Uchwała nr XXVI/227/2009 Rady Miejskiej w Rakoniewicach z dnia 29 kwietnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego stref przyodwiertowych oraz sieci rurociągów wraz z infrastrukturą towarzyszącą pomiędzy odwiertami Jabłonna – 3, Jabłonna – 4, Jabłonna – 2, Jabłonna – 1 i Elźbieciny – 1 do odwiertu Ruchocice – 4 związanych z zagospodarowaniem złóż gazu ziemnego Elźbieciny i Jabłonna.

§ 18.1. Wszelkie prace prowadzone na obszarze objętym planem wymagają wcześniejszych badań archeologicznych, w zakresie uzgodnionym z właściwymi służbami ochrony zabytków.

3. Uchwała nr XXXVIII/338/2010 Rady Miejskiej w Rakoniewicach z dnia 23 czerwca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek geodezyjnych 27 i 28 w m. Jabłonna.

§ 11. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej: Na terenie objętym planem zlokalizowane są stanowiska archeologiczne będące pod ochroną konserwatorską. Dla ochrony

archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas prac ziemnych związanych z zabudowaniem bądź zagospodarowaniem terenu – ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych. Wniosek o pozwolenie na prowadzenie badań archeologicznych winien być złożony do właściwych służb konserwatorskich przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

4. Uchwała nr XII/91/2011 Rady Miejskiej w Rakoniewicach z dnia 9 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Rakoniewice, obejmującego działki nr: 106, 107, 108, 109, 110 (część), 111/1, 111/2, 112, 113, 120, 121, 122, 123, 124, 114 (część).

§ 10. Na terenie objętym planem zlokalizowane są stanowiska archeologiczne będące pod ochroną konserwatorską. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas prac ziemnych związanych z zabudowaniem bądź zagospodarowaniem terenu – ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych, zakres których inwestor winien uzgodnić z WWKZ przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

5. Uchwała nr VI/38/2015 Rady Miejskiej w Rakoniewicach z dnia 27 maja 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu osiedla Parkowego w miejscowości Rakoniewice Wieś.

§ 12.1. Teren Osiedla Parkowego znajduje się na obszarze historycznego układu urbanistycznego miasta Rakoniewice wpisanego do rejestru zabytków pod nr 475/Wlkp/A decyzją dnia 17.04.2007 r. oraz częściowo na terenie strefy ochronnej przy parku w Rakoniewicach wpisanej do rejestru zabytków pod nr 1955/A decyzją z dnia 20.11.1984 r. 2. Ze względu na powyższe uwarunkowania ustala się konieczność uzyskania pozwolenia WWKZ na prace mogące mieć wpływ na wygląd zewnętrzny istniejących budynków w przedmiocie: 1) malowania, tynkowania elewacji, 2) wymiany stolarki okiennej i drzwiowej, 3) wymiany pokrycia dachowego oraz lokalizacji nowych inwestycji na tym obszarze. 3. Teren objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego zlokalizowany jest w strefie średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych miasta wpisanego do rejestru zabytków. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego podczas prac ziemnych przy realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem przedmiotowego terenu ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych. Inwestor winien uzyskać pozwolenie WWKZ na badania archeologiczne przed otrzymaniem pozwolenia na budowę.

6. Uchwała nr XVII/108/2016 Rady Miejskiej w Rakoniewicach z dnia 31 maja 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu Osiedla Parkowego w miejscowości Rakoniewice Wieś.

§ 12.1. Teren Osiedla Parkowego znajduje się na obszarze historycznego układu urbanistycznego miasta Rakoniewice wpisanego do rejestru zabytków pod nr 475/Wlkp/A decyzją dnia 17.04.2007 r. oraz częściowo na terenie strefy ochronnej przy parku w Rakoniewicach wpisanej do rejestru zabytków pod nr 1955/A decyzją z dnia 20.11.1984 r. 2. Ze względu na powyższe uwarunkowania ustala się konieczność uzyskania pozwolenia WWKZ na prace mogące mieć wpływ na wygląd zewnętrzny istniejących budynków w przedmiocie: 1) malowania, tynkowania elewacji, 2) wymiany stolarki okiennej i drzwiowej, 3) wymiany pokrycia dachowego oraz lokalizacji nowych inwestycji na tym obszarze. 3. Teren objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego zlokalizowany jest w strefie średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych miasta wpisanego do rejestru zabytków. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego podczas prac ziemnych przy realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem przedmiotowego terenu ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych. Inwestor winien uzyskać pozwolenie WWKZ na badania archeologiczne przed otrzymaniem pozwolenia na budowę.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Rakoniewice, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153) Gmina Rakoniewice posiada, opracowany w 2014 r., plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu

zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome na terenie gminy Rakoniewice, wpisane do rejestru zabytków, prezentują zróżnicowany stan zachowania.

GNIN

Zespół dworski od końca XVIII w. wchodził w skład dominium Karczewo. Dwór wzniesiony w 1 poł. XIX w. przez Mikołaja Mielżyńskiego. Przebudowany w pocz. XX w., rozbudowany o boczne skrzydła ok. 1937 r. przez Zygmunta Kęszyckiego. Murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczony, parterowy, z piętrową częścią środkową, nakryty wysokim dachem naczółkowym pokrytym dachówką. Boczne przybudówki parterowe nakryte dachami płaskimi. Na osi elewacji frontowej czterokolumnowy portyk z toskańskimi kolumnami zwieńczony trójkątnym szczytem. Elewacja ogrodowa z płytkim ryzalitem na osi i wystawką w partii piętra. Obiekt – własność prywatna wymaga prac remontowych (elewacje, pokrycie dachu). Właściciel zlecił opracowanie dokumentacji projektowej – rewitalizacji obiektu.

Park założony w stylu krajobrazowym o powierzchni ok. 5 ha. Istotnym elementem w układzie przestrzennym, obecnie znacznie przekształconym, jest staw o pow. 0,20 ha. W drzewostanie dominują topole, klony, graby. Park zaniedbany i przetrzebiony. Konieczna rewitalizacja całego zespołu.

JABLONNA

Kościół ewangelicki ob. rzymskokatolicki p.w. Najświętszego Serca Jezusa został zbudowany w 1852 roku. W 1948 r. dobudowano prezbiterium i zakrystię. Budynek na planie prostokąta, jednonawowy z wielobocznie zamkniętym prezbiterium, murowany, na kamiennej podmurówce, tynkowany, z kwadratową wieżą zwieńczoną piramidalnym hełmem krytym blachą, na kościele dach dwuspadowy kryty dachówką. Stan techniczny obiektu dobry, po remoncie.

Kościół p.w. św. Michała, usytuowany we wschodniej części wsi, na terenie cmentarza. Wzniesiony w 1 połowie XVIII w. (przed 1725 r.). Budowla na planie prostokąta, orientowana, salowa, bez wyodrębnionego prezbiterium, konstrukcji sumikowo - łątkowej, z zewnątrz oszalowana, na niskiej podmurówce z kamienia polnego i cegły. Przylegające do bryły świątyni, po stronie północnej, zakrystia i nieco od niej mniejsza kruchta, po stronie południowej, dobudowane

zostały później – w 1872 r. Dwuspadowy dach pokryty blachą cynkową, układaną w łuskę, w jego części zachodniej góruje ażurowa wieżyczka na sygnaturkę z hełmem blaszanym i latarnią, zwieńczona małym krzyżem. Dachy na kruchcie i zakrystii również dwuspadowe. Wewnątrz strop. Stan techniczny dobry.

KUŹNICA ZBĄSKA

Pośrodku wsi znajduje się kilka domów, wzniesionych na początku XIX w., jako dwojaki, dla pracowników folwarcznych. Usytuowane szczytowo wzdłuż drogi, parterowe, wzniesione na rzucie prostokąta, konstrukcji szachulcowej, na ceglanej podmurówce, nakryte dachem dwuspadowym, do lat 80 XX w. kryte strzechą. Wygląd wielu domów został przekształcony poprzez wymianę stolarki okiennej, częściowe przemurowania ścian, pokrycie dachu eternitem bądź blachą. Stan techniczny obiektów jest dobry. Stanowią własność prywatną.

RAKONIEWICE

Parafia została erygowana po 1252 roku. Pierwotny kościół był drewniany. W latach 1540 - 1677 świątynia była w rękach protestantów. Kościół podupadł i na początku XVIII wieku został rozebrany. Na jego miejscu powstał murowany, wzniesiony w latach 1797 - 1805 przez Ewę Zakrzewską, wdowę po kasztelanie santockim, dziedzicu Rakoniewic. Budynek w stylu barokowym, jednonawowy, z wieżą na osi. Patronem rakoniewickiego kościoła był pierwotnie św. Marcin. Później wezwanie rozszerzono o drugiego patrona – św. Stanisława Biskupa. Na przełomie lat 1914/1915 kościół został gruntownie przebudowany i powiększony przez znanego architekta wielkopolskiego Rogera Sławskiego przy współudziale Stanisława Wojciechowskiego (budowniczego z Rakoniewic). Fundatorem przebudowy był ostatni przedwojenny dziedzic Rakoniewic hr. Czarnecki. Z dawnego kościoła pozostały jedynie ściany zewnętrzne oraz fragment wieży, wsparty na dwóch filarach. Wraz z pozostawieniem pierwotnego obrysu wprowadzone zostały do wnętrza nowe sklepienia w formie półczaszy i krzyżowe. Fasada otrzymała neobarokowy wystrój odwołujący się formą do kościoła Wizytek w Warszawie. Dobudowano prezbiterium, obie zakrystie oraz nawę poprzeczną z dwoma ołtarzami. Obniżono wieżę do kalenicy dachu. Zakrystia od strony północnej została zaadaptowana pod lożę, w której podczas nabożeństw zasiadali m.in. fundatorzy przebudowy kościoła. W 1924 r. kościół został konsekrowany. W 1933 r. został odnowiony. Dwukondygnacyjna fasada kościoła ozdobiona jest kolumnami jońskimi. W 2 poł. XX w. kościół zmodernizowano i odnowiono. Przeprowadzono jego elektryfikację. Wymieniono pokrycie dachowe, osuszono i wymieniono tynki. Stan zachowania

dobry.

Kościół ewangelicki wzniesiony przy północno-zachodnim narożniku rynku. Pobudowany w 1763 r. dla kolonistów niemieckich. Budynek o konstrukcji ścian wykonanej w technice szachulcowej. W 1781 r. do pierwotnej prostokątnej, halowej nawy dobudowano od zachodu drewnianą, na rzucie kwadratu, konstrukcji słupowej, z dwoma wydzielonymi zadaszeniami, pionowo oszalowaną wieżę. Na wieży umocowano zegar z oryginalnym mechanizmem z 1781 roku i zamontowano dzwony. Korpus główny kościoła nakryty dachem dwuspadowym, wieża zwieńczona hełmem baniastym z latarnią i iglicą. Dach i kopułę hełmu wieży obecnie pokryto blachą cynkową (pierwotnie gontem). Po remoncie, w 1974 r. kościół został przekazany cele muzealne. Utworzono tutaj Wielkopolskie Muzeum Pożarnictwa, które jest jedną z najstarszych tego typu placówek w kraju. Od 1995 r. Muzeum stanowi Oddział Zamiejscowy Centralnego Muzeum Pożarnictwa PSP w Mysłowicach. Ekspozyty zgromadzone w Muzeum wypełniają w całości parter i dwa piętra balkonowe. Różnorodne zbiory liczące około 4 tys. eksponatów dokumentują tradycje i różne formy działalności straży pożarnej na terenie Wielkopolski oraz prezentują również ekspozyty z kilku państw – miast współpracujących z Rakoniewicami. Obiekt jest w zadowalającym stanie technicznym, prowadzone są w nim bieżące naprawy i zabezpieczenia. Modernizacja obiektu i zagospodarowanie otoczenia planowane są na lata 2022-2023.

Pałac w stylu neorenesansowym, został zbudowany około roku 1840 przez Florentynę i Marcelego hr. Czarneckich. Budynek wzniesiony na planie prostokąta, piętrowy, podpiwniczony, nakryty płaskim dachem. W latach 1897 - 1898 dobudowano do korpusu pałacu niższe skrzydła. Elewację frontową zdobi balkon wsparty na czterech kolumnach oraz dwie ośmiokątne wieże po obu bokach pałacu, w których umieszczono klatki schodowe. Wieże są zarazem łącznikami z dwoma niższymi skrzydłami dostawionymi do korpusu głównego. Elewacje boniowane, dzielone gzymsami. Przed pałacem szeroki podjazd łączący się z aleją lipową. W 2018 r. obiekt po generalnym remoncie z termomodernizacją został przeznaczony na siedzibę Urzędu Miejskiego Gminy Rakoniewice.

Park założony w stylu krajobrazowym ok. 1840 r. przez fundatorów pałacu. Powierzchnia parku wraz ze stawem wynosi 12,5 ha. Staw z wysepką otacza pałac od strony południowej. Na terenie parku rośnie ponad 30 gatunków egzotycznych drzew i krzewów. W drzewostanie wyróżniają się rosnące przy

stawie dęby o obwodzie 4,5 – 6 m, z których największy dąb szypułkowy w obwodzie ma ponad 6 m i stanowi pomnik przyrody. Wśród wielu gatunków na uwagę zasługują m.in.: sosna czarna, sosna wejmutka, cypryśnik, kasztanowiec czerwony, tulipanowiec. W parku zachowały się aleja grabowa i lipowa prowadząca do pałacu oraz czytelny do czasów obecnych układ kompozycyjny. W ramach wieloletniego projektu rewitalizacji parku dokonano rekultywacji stawu, założono ekologiczne oświetlenie, utwardzono niektóre ścieżki, rozebrano dom ogrodnika, powstał plac zabaw dla dzieci, siłownia zewnętrzna, w 2018 r. wyłożono kostką granitową ścieżki wokół pałacu, w następnych latach zostaną wytyczone i utwardzone dalsze ciągi komunikacyjne, powstaną nowe elementy małej architektury, zostanie uporządkowana zieleń parkowa. Zakończenie prac rewitalizacyjnych parku przewidziano w 2025 r. Zespół pałacowo-parkowy stanowi własność Gminy Rakoniewice.

Zespół zabudowań folwarcznych, które służą obecnie jako budynki mieszkalne w stanie dostatecznym. Obiekty są współwłasnością mieszkańców, którzy w miarę możliwości starają się prowadzić bieżące naprawy i remonty (wymiana pokrycia dachu, stolarki). W zadowalającym stanie znajduje się budynek oficyny, ob. dom mieszkalny, usytuowany przy wschodniej granicy parku. Częściowo wymieniono stolarkę okienną, odnowiono elewacje. Przeglądu technicznego wymaga konstrukcja i pokrycie dachu. W najgorszym stanie, częściowo zrujnowane, są budynki gospodarcze – obora i stodoła.

Pozostałością pierwotnej zabudowy miasta są m.in. domy podcieniowe przy rynku. Propagatorem ich budowy był Maciej Radomicki, dziedzic Rakoniewic w latach 1695-1729. Przeciętny dom miał 17 m długości bez podcienia i 6-7 m szerokości, ustawiony był szczytem do rynku, obejmował frontem całą szerokość działki, z charakterystycznym wystającym piętrem wspartym na pięknie zdobionych podcieniach. Nakryty był dachem dwuspadowym lub łamanym, z gontu. Składał się najczęściej z dwóch izb na parterze przedzielonych na środku ciemną kuchnią oraz jednego lub dwóch pokoi na poddaszu. Wzdłuż domu na parterze prowadziła długa sień. Przedni pokój służył najczęściej jako warsztat lub sklep. W 1927 r. pożar strawił większość drewnianej zabudowy miasta. Do obecnych czasów przetrwały tylko cztery osiemnastowieczne domy podcieniowe szachulcowe i murowano-szachulcowe - na północnej stronie rynku pod nr 2 dom pastora i pod nr 5 dom bednarza. Na zachodniej stronie rynku pod nr 41 dawny zajazd przebudowany w 1850 r. na kuźnię, a pod nr 40 mieściła się piekarnia. Obiekty stanowią własność prywatną. Stan techniczny zadowalający.

Z nowszej zabudowy na uwagę zasługuje dom przy ul. Garbary 7, wpisany do rejestru zabytków wraz z otaczającym ogrodem. Zbudowany ok. 1900 r. w formule stylistycznej nawiązującej do architektury szwajcarskiej. Murowany, w partii poddasza konstrukcji szachulcowej. Bryła rozczłonkowana, dachy dwuspadowe z zachowaną ozdobną snycerką w szczytach. Utrzymany w dobrym stanie. Własność prywatna.

ROSTARZEWO

Kościół ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki, filialny, p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. Zbudowany został w 1886. Murowany z cegły, elewacje nie tynkowane. Wzniesiony na planie prostokąta, od północy kwadratowa, czterokondygnacyjna wieża, zwieńczona w narożach sterczynami, kryta blachą. Nad nawą dach dwuspadowy kryty dachówką. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem pełnym. Wnętrze jednonawowe, podzielone dwoma rzędami filarów podpierających drewniane galerie. Utrzymany w dobrym stanie.

Ratusz barokowy, pamiątka tradycji miejskich Rostarzewa z lat 1752-1934, pełniący jednocześnie funkcję komory celnej - przez sień przejazdową w parterze ratusza prowadziła droga, a od wozów konnych pobierano opłatę tak zwanego kopytkowego. Zbudowany został w 1768 r., na kamiennej podmurówce, ściany na poziomie parteru murowane, otynkowane, wyżej w konstrukcji ryglowej. Przykryty wysokim dachem czterospadowym, polskim łamanym, pokrytym gontem, na kalenicy drewniana czworoboczna wieżyczka zegarowa zwieńczona stożkowym hełmem z kulą i chorągiewką z datą 1768. Posadowiony na planie zbliżonym do kwadratu, dwukondygnacyjny, częściowo podpiwniczony. Na osiach obu głównych elewacji bramy przejazdowe. Między parterem a piętrem gzyms kordonowy profilowany. Restaurowany w 1854 r. Popadający w ruinę obiekt, usytuowany obecnie pośrodku drogi krajowej, został w latach 2013 – 2015 poddany generalnemu remontowi. Po odrestaurowaniu obiekt przeznaczono na Regionalną Izbę Pamięci, w której upamiętniono między innymi Zenona Zająca, górnik poległego w 1981 r. w pacyfikowanej kopalni „Wujek”. Obiekt w 2016 r. został wyróżniony w ogólnopolskim konkursie Generalnego Konserwatora Zabytków „Zabytek Zadbane”. Własność Gminy Rakoniewice.

RUCHOCICE

Parafia w Ruchocicach powstała w XIV w. Pierwotny, drewniany kościół wzmiankowany był w 1424 r. Fundatorami obecnego p.w. św. Urszuli, położonego w centrum wsi, są rodziny ówczesnych dziedziców, Samuela Tyszewicza – rozpoczęcie budowy w 1730 r. i Kazimierza Kierskiego –

ukończenie budowy w 1737 r. W roku 1739 kościół został konsekrowany. Jest to budowla jednonawowa, wzniesiona na planie prostokąta, orientowana, konstrukcji zrębowej, z zewnątrz oszalowana i wzmocniona lisciami, na podmurówce kamiennej. Prezbiterium nieco wyższe i węższe od nawy, zamknięte trójbocznie. Łączy się od północy z zakrystią. Od zachodu do kościoła przylega niska kruchta. Główna nawa kościoła nakryta jest dachem dwuspadowym z wieżyczką na sygnaturkę z hełmem obitym blachą i chorągiewką z inicjałami TS, prezbiterium niższym dachem wielopołaciowym, kruchta dwuspadowym, zakrystia zaś jednopołaciowym. Wszystkie dachy pokryte gontem. W wyposażeniu wnętrza zachowały się trzy późnobarokowe ołtarze z 1737 r., w tym główny z obrazem św. Urszuli. Obiekt jest w dobrym stanie technicznym, po remoncie generalnym konstrukcji ścian oraz więźby dachowej.

Park dworski, rozciąga się po zachodniej stronie szosy Zielona Góra – Poznań. Założony na pocz. XIX w. w stylu krajobrazowym o pow. ok. 4 ha wokół dziś już nieistniejącego dworu. W drzewostanie dominują: robinie akacjowe, lipy, klony, dęby, część z nich o parametrach pomnikowych. Teren jest zaniedbany, porośły samosiejkami, z zatartym układem kompozycyjnym, w pobliżu rządówki samowolna zabudowa pomieszczeniami gospodarczymi. Stanowi własność miejscowej spółdzielni produkcyjnej. We wrześniu 2018 r. Gmina podpisała z właścicielem parku umowę użyczenia na nieodpłatne korzystanie z ok. 2,7 ha parku, który będzie ogólnodostępny. W planach przewidziano przeprowadzenie rewitalizacji parku – do 2022 r.

WIOSKA

Założenie pałacowo-parkowe założone w 1880 r. przez Oskara von Schlieffena. W k. XIX w. pałac został rozbudowany o skrzydła boczne. Budynek murowany, dwukondygnacyjny, na planie wydłużonego prostokąta, nakryty niskim dachem dwuspadowym. Zwarta bryła pałacu zwieńczona jest krenelażem z ośmiobocznymi sterczynami. Na elewacji ogrodowej umieszczono datę budowy. Obiekt po remoncie.

W parku, w którym zachował się nieliczny starodrzew, wykonano niezbędne prace porządkowe, założono plac zabaw dla dzieci i usytuowano zadaszone namioty z licznymi atrakcjami, tworząc Rodzinny Park Rozrywki – Kraina Zabawy "Bogilu". Własność prywatna.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Rakoniewice nie posiada opracowanego planu zagospodarowania

przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powodzie, wichury, które zwłaszcza w sytuacji złego zabezpieczenia zabytku mogą doprowadzić do fizycznej destrukcji obiektu.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też

zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy urbanistyczne i ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miast czy wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Rakoniewice wykonała w 2011 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych.

W roku 2020 gminna ewidencja zabytków nieruchomych zostanie

zaktualizowana i przyjęta zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2020 r. zostanie wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Rakoniewice” na stronie internetowej Urzędu Miejskiego,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich

udostępniania dla celów turystycznych,

- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie stanowiących własności Gminy, zgodnie z Uchwałą Nr XVI/96/2016 z dnia 30 marca 2016 r.; w 2016 r. Gmina udzieliła dotacji w kwocie 24.843,30 zł na dofinansowanie prac konserwatorskich obrazu św. Stanisława oraz rzeźb św. Jana i św. Barbary z ołtarza głównego w kościele par. p.w. św. Marcina i św. Stanisława Bpa w Rakoniewicach.
Planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowania prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy.
- rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych lub dotacji dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- systematyczne prace związane z oznakowaniem i porządkowaniem nieczynnych cmentarzy ewangelickich (w latach 2012-2013 ustawiono tablice pamiątkowe na cmentarzach w Rakoniewicach, Goli, Głodnie, Stodolsku i Rostarzewie),

- renowacja obiektów zabytkowych będących własnością Gminy:
  - modernizacja północnej części rynku – 2021 r.,
  - kontynuacja prac rewaloryzacyjnych parku w Rakoniewicach (porządkowanie zieleni, budowa ciągów komunikacyjnych, wprowadzenie elementów małej architektury, oświetlenie); inwestycja realizowana jest etapami, zakończenie planowane na rok 2025,
  - remont i adaptacja dworca kolejowego w Rostarzewie na cele kulturalno-oświatowe – lata 2022-2023.

11.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Istotą tworzenia wszelakich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany musi być atrakcyjnością obiektów i miejsc, przez które przebiega. Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Rakoniewice, ze szczególnie cennymi terenami chronionymi z bogatą florą i fauną, korzystne położenie komunikacyjne, atrakcyjność doliny Dojcy i wykorzystywanego już rekreacyjnie jeziora Kuźnickiego, historyczny układ urbanistyczny dawnego ośrodka miejskiego Rostarzewa z odnowionym ratuszem również układ Rakoniewic z zachowanym rynkiem, pierwotną zabudową mieszkalną i sakralną oraz odnowionym zespołem rezydencjonalnym, znane nie tylko w kraju Wielkopolskie Muzeum Pożarnictwa, miejsca związane z biografią osób o krajowym i międzynarodowym znaczeniu, kultywowana tradycja wielkopostna – „Bery” - w miejscowości Wioska, ślady wielokulturowości tych terenów, miejsca pamięci, historyczne budownictwo drewniane stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego, bogaty przekrój stylów architektonicznych utrwalonych w budowlach sakralnych oraz dworach i pałacach otoczonych parkami, już istniejąca sieć ścieżek pieszo-rowerowych, stanowią o jej znacznej atrakcyjności turystycznej i przedstawiają cenne uwarunkowania dla realizacji szeroko pojętych potrzeb kulturalnych wielu grup i środowisk, tak rodzimych jak i zewnętrznych. Tutaj, z dala od zgiełku modnych wypoczynkowych miejscowości, można przeżyć przygodę podróżnika wędrującego w głąb przeszłości i odkrywającego historyczne dziedzictwo. Zrealizować się tu mogą pasje poznawcze historyków, pasjonatów, turystów, dla których miejscowość, jej historia, lokalny koloryt tworzony przez miejscowe społeczności, jest czymś ważnym.

Niektóre ze wspomnianych walorów gminy eksponowane są na

przecinających jej tereny szlakach turystycznych, wśród których znajdziemy samochodowe, rowerowe, wodne i piesze, np.:

- **WIELKOPOLSKI SZLAK DREWNIANYCH KOŚCIOŁÓW - trasa II**, dł. 219 km: Poznań - Buk - Opalenica - Bukowiec - Nowy Tomyśl - Łomnica – Zbąszyn - Chlastawa - Nowy Tomyśl - Wolsztyn - Rakoniewice - Ruchocice - Grodzisk - Stęszew - Łódź - Szreniawa - Poznań.
- **SZLAK WIOSNY LUDÓW 1848-1849** obejmuje Ruchocice.
- **„POWIATOWY SZLAK TURYSTYCZNY IM. MICHAŁA DRZYMAŁY, Kościoły Drewniane Powiatu Grodziskiego”**, to oznakowany szlak architektury drewnianej, obejmujący kościoły powiatu grodziskiego, w tym z terenu gminy Rakoniewice. Powstał jako pierwszy z kilku alternatywnych, w tym opracowywany szlak "Dworów, pałaców i rezydencji powiatu grodziskiego", uwzględniający obiekty z gminy Rakoniewice.
- **SZLAK DLA ROLKARZY**, dł. 4km: Grodzisk Wielkopolski - Ruchocice. Oświetlona trasa prowadzi wzdłuż drogi krajowej nr 32 z Grodziska Wielkopolskiego do Ruchocic, wyznaczona przez sąsiednią gminę.
- **SZLAK KAJAKOWY** wiodzie przez wody: - jezioro Wolsztyńskie - Dojca - Obrzański Kanał Północny - Obra - Zbąszyń.
- **SZLAK ŻÓŁTY**, pieszo-rowerowy: Świętno - Obra - Wolsztyn - Kuźnica Zbąska. jego odcinek zwany żurawim przecina fragmentarycznie zachodnie tereny gminy – przebiega przez Kuźnicę Zbąską.

Gmina Rakoniewice jest przyjazna rowerzystom. Na jej terenie wyznaczono *szlaki pieszo - rowerowe* z infrastrukturą im towarzyszącą, o długości ok. 120 km i każdego roku ich przybywa, dane GUS za 201 r. podają 19,4 km oddanych ścieżek. Pętle oznaczono kolorami: czerwony, niebieski i zielony. Z każdej większej miejscowości gminy można dojechać do jej stolicy ścieżką rowerową. Łączą one Rakoniewice także z dwoma najbliższymi miastami powiatowymi.

Istniejące szlaki turystyczne nie wyczerpują możliwości wytyczenia kolejnych szlaków czy ścieżek. Warte rozważenia są plany wytyczenia nowych szlaków w porozumieniu z sąsiednimi gminami. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt turystyki kulturowej związany np. z Michałem Drzymałą, szlak powstańczy frontu zachodniego Powstania Wielkopolskiego, szlak „pierwszego partyzanta Rzeczypospolitej” Krzysztofa Jana Żegockiego herbu Jastrzębiec, tematyczny szlak turystyczny np. konny

w oparciu o stadniny koni i łączący się ze szlakami konnymi w sąsiedniej gminie. Szlak nordic walking, punkt obserwacji ornitologicznych czy ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza na terenach Natura 2000, jako źródło wiedzy związanej z występującymi tutaj i np. prezentowanymi na fotogramach okazami chronionej flory i fauny. Wzbogaciłyby one już istniejącą ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż perspektywy rozwojowe gminy wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowych i turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych. Zadaniem wytyczenia szlaku, przy pozyskaniu środków zewnętrznych, mogłyby podjąć się funkcjonujące na terenie gminy stowarzyszenia np. Towarzystwo Miłośników Ziemi Rakoniewickiej im. Michała Drzymały w Rakoniewicach, którego celem statutowym jest m.in. opieka nad zabytkami i miejscami pamięci, czy Stowarzyszenie Ziemi Grodziskiej „Leader”, które obejmuje swym zasięgiem kilka gmin, w tym gminę Rakoniewice, a w swoich formach działania wspiera ochronę oraz promocję krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych, rozwój turystyki, środowiska naturalnego.

Gmina mogłaby również wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawy odkrywców, warsztaty edukacyjne. Ta atrakcyjna forma zwiedzania łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynawszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. Głodno - urodził się niemiecki mistyk Carl Welkisch, Cegielsko – miejsce zamieszkania Zenona Zająca, poległego górnika w kopalni „Wujek”, Rostarzewo – miejsce pochodzenia kolarza Floriana Andrzejewskiego, zaś w wielu wsiach pozostały ślady współistnienia mieszkańców wielu wyznań, znajdują się też liczne figury i krzyże przydrożne itp.

Przykłady rozwijającej się w gminie agroturystyki - np. w miejscowości Tarnowa, Błońsko - dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący

sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Ponadto, przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Rakoniewice wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami burmistrz gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miejskiej. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,

- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu

Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub, gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m. in. na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 4) instalacji systemów nawadniania,
- 5) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 6) wykonaniu trawników,
- 7) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 8) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in.

- 1) Programu Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne, ochrona zdrowia oraz dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół

artystycznych.

2) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego 2014 - 2020. Program składa się z 10 Osi Priorytetowych. W ramach Osi priorytetowej IV. Środowisko, Działanie 4.4. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, wyznaczono następujące poddziałania oraz cele:

Poddziałanie 4.4.1. Inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu;

Poddziałanie 4.4.2. Wydarzenia kulturalne;

Poddziałanie 4.4.3. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego w ramach ZIT i OSI.

Cel tematyczny: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami;

Priorytet inwestycyjny: 6 c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Cel szczegółowy działania: Zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu poprzez interwencje skierowane na inwestycje chroniące ich stan.

3) Programu rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 - 2020. Wsparcie finansowe można uzyskać w ramach działania pn. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”, poddziałanie „Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej”.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.